Rozum v dějinách II [1994]

5. 1. 1994

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

To je kus práce, kterou bych na vás chtěl. Tak to je úkol příště a teď bych se chtěl zeptat: má někdo něco, co ho napadá hned k té otázce logu? A to nejenom k tomu, co jsme vykládali, ale i k čemu jsem se třeba vracel z těch minulých dob? Nikdo nic?

Jiný hlas: Jde o ten problém, to je ta přednáška z toho osmého dvanáctý, jak tam probíhal situaci osvětí, okolí. A mně tam jde o ten problém té mezisféry. V podstatě takhle: bylo tam řečeno vámi, že je to přivlastňováno subjektem. Mě by zajímalo to přivlastňování. A ještě možná jde o to, že bylo tam dané, že ta sféra situace rovná se vlastně tunel osvětí. Je to tunelem. Tam bych měl třeba námitky v tom smyslu, že ty situace by se daly řadit vedle sebe, ne za sebou, čímž by to nebyl tunel. Respektive mohlo by taky být, ten Uexküll dokonce má, že to je jako koule. U toho zvířete teda. Tudíž taky, že by u toho člověka to nebyl tunel...

Ta představa koule byla na začátku. Ten tunel se z toho vytvořil tím, že se ukázalo, že vlastně... Ale to už bych k tomu vykládal. Vy už jste si to napsal, tak to je v pořádku. Má někdo ještě něco? Kdybych to začal sepisovat hned? Hned teď nemá. Čili já začnu mluvit o tomhle, a když někoho něco napadne, tak prosím vás ještě jednou se k tomu zeptat, abych měl nějaký materiál. K tomu se stejně budu vracet i potom, ale chci mluvit přece jenom o něčem jiném.

Můj plán je mluvit o vztahu mezi logem a pravdou, respektive tím pravým. Protože příští semestr bych chtěl o tom mluvit. Ale to všechno předtím musí být do té míry vyčištěno, aby to vůbec mělo jakousi váhu, co tady budeme dělat. Takže proto bych to chtěl nějak teď všechno spočítat, udělat takovou bilanci, než k tomu přistoupíme. Takže to je můj plán a nemusíme tím začít hned, když se ukáže u některých věcí, že je potřeba vyřešit ještě předtím, tak my to změníme. A nikde není psáno, proč by se ta pravda neměla stát třeba nějakým zvláštním tématem v příštím roce třeba nebo v dalším nějakým.

To je věc, na které dělám, a přitom jak to dělám, tak na jedné straně to, že se musím připravit vždycky na to, co tady řeknu, je pro mě vzpruha pro to, co dělám, co píšu. A na druhé straně to, co píšu, mně zas přináší nápady k tomu, co tady vykládám. Budeme mít, to vám můžu sdělit, včera jsme měli první poradu o tom na základě jakéhosi, z poslední porady katedry, respektive celého ústavu, že tam jsme se dostali do značného sporu. Především teda já s Mouralem, Moural se mnou, a dostali jsme se do sporu, jestli on přišel tam s myšlenkou i z jedné strany, že studenti postrádají přehledové přednášky.

Takhle to tam řekl. Já jsem vylít jak čert z elektriky a okamžitě jsem to prostě strašlivě znehodnotil celou věc. Protože tři roky už tady říkám, že ty přehledové přednášky nepatří na vysokou školu a že se mají aspoň omezovat. A teď, když konečně Pinc to tady všecko přeoral a do té doby tady všichni dělali takřka, všichni tady dělali přehledové přednášky. Tak teď je to nazvaný jinak, jestli to je lepší, to se neví fakticky, ale je to nazvaný jinak. Dřív dělali všichni dějiny filozofie, teď je nikdo nedělá, teď všichni mají systematický. Ne, no prostě je to takový ode zdi ke zdi.

A teď prostě chybí to. A tak protože se to nehodí při takovéhle příležitosti o takových věcech mluvit, tak bylo rozhodnuto na fleku, že by měla být o tom zvláštní konference jakási. A byli pověřeni tři lidé, mezi nimi dva a ještě jeden k tomu, to zorganizovat. Není moc šťastný, ale co má dělat, když je tady nový, tak si brát slovo dali. Tak bude jakási konference, na které budou pozváni vyučující z jiných univerzit, zejména z Čech. Ale budou pozváni samozřejmě také přednášející z kateder filozofie,

respektive společenských věd, kde je to spojeno, na těch jiných fakultách v rámci univerzity, eventuálně jiných vysokých škol. A budou pozváni také filozofové z takových už renomovaných univerzit, jako je Masarykova nebo ta Olomoucká. Eventuálně budou pozváni, samozřejmě pozvaní jiní, taky s výstrahou, že je otázka, jestli na takovou počítá se, že to bude den od rána od deseti, od devíti do pěti, jestli vydrží, nebo tak nějak přibližně, abyste se toho mohli zúčastnit. Protože to nemá smysl tady vyjet nějak někdy před půlnocí nebo krátce po půlnoci, aby tady do devíti hodin byli.

No tak, pozvaní každopádně budou. Do budoucna se bude počítat s něčím podobným, tak že to bude třeba o víkendu, že to bude spojeno i tak, aby neměli ty problémy tyhle ty. No a ta první, že bude věnována otázce přehledových přednášek. Jaká je funkce přehledových přednášek. Problém je, jak se ukázalo, když jsme tu poradu teď měli, jak to bude, že se nemůžeme domluvit o tom, co to je přehledová přednáška. Zejména díky Mouralovi, který to stále rozostřuje takovým způsobem, tak aby se to nedalo definovat. Protože on to chce zachovat aspoň v nějaké podobě a prostě není ochoten to vymezit přesně. Takže to je samozřejmě moje pomluva. A tak ještě uvidíme, co z toho bude. A tak já bych chtěl říct, že toto, co tady děláme, že není přehledová přednáška. To doufám, že je jasno. A že smyslem těch hlavních přednášek na filozofii, že není podávat nějaké repetitorium.

To se tady dělá na medicíně, to je ta literatura, která se napíše a je to ke službě studentům. Bylo by strašné, kdyby profesor patologické anatomie přednášel repetitorium patologické anatomie. Dokonce by bylo špatné, a to je o moc lepší, kdyby přednášel svou vlastní učebnici. Ta učebnice tady je proto, aby si ji studenti nastudovali, a ne aby ji profesor přednášel. Aby četl to, co napsal. Ten ji má komentovat. Vždycky jsem to pokládal tak, že studenti si nastudovali patologickou anatomii a on tam upozorňuje, co je důležitý, co není, co nemůže v té knize všechno napsat, nějaký detaily nebo nový věci. Upozorní na to, že v článku tehdy a tehdy, který vyšel čtrnáct dní předtím, je tohleto, že vy tam potřebujete… Proto je ta patologická anatomie přednášena. Jinak by stačilo, aby si ji student přečetl, a pak s ním dělat zkoušky. Nemuselo by se přednášet. Je absurdní, aby dočítal to, co má napsaný.

Něco jinýho je, že má přednášet to, co chce napsat. Když chce někdo napsat repetitorium, tak by bylo dobrý, aby něco takovýho přednášel. Ne formou repetitoria, ale když chce někdo napsat třeba dějiny filosofie od Descarta po Hegela, tak samozřejmě je to velká pomoc, když to semestr nebo dva semestry vykládá. A přitom jak se připravuje na přednášky, zároveň to píše, tak je to takový stimul. Pravděpodobně potom to skriptum bude lepší, ta knížka bude lepší. Je to tím, co se s výjimkou dá povolit. Je absurdní, aby tady byly každý rok nebo obrok přednášky Dějiny filosofie od Descarta po Hegela. To je absurdita. A ještě když už někdo to přednáší, tak jedině, aby to napsal, pak to musí publikovat a pak to bude ke čtení. Pak už nikdo to nechce podruhý slyšet, že by to chtěl přednášet. Přece tady nebudou lidi, který jednou napíšou za život něco a pak to furt čtou.

Čili ta druhá alternativa je badeferská přednáška. A badeferská přednáška vypadá tak, že člověk přednáší o tom, co dělá. Pochopitelně ne přesně to, co dělá, protože to, co dělá, má trošku jinej charakter než to, co přednáší a co vůbec může očekávat, že nějakým způsobem je srozumitelný. Badeferská přednáška se musí týkat něčeho, co ještě nikdo nikde nedělal. Takže se to musí trošičku zjemnit, se to musí trošku přiblížit, něco opakovat a tak dál. Takže nastávají jisté problémy. Člověk je hlavou v tom, co píše, a teď tak jako neví docela, jestli už to řekl nebo neřekl. Tedy to, co tady děláme, je, nebo měla by být, ráda by byla badeferská přednáška, to jest vy se seznamujete s tím, na čem pracuji, co dělám. Proto taky je absurdní z toho zkoušet. Musíme se nějak domluvit, co jste z toho pochopili a tak dále. Vlastně vy musíte především se orientovat na čtení klasické filosofické literatury. Z toho se zkouší. Musíte prokázat své znalosti. Je absurdní, abych vás zkoušel ze sebe. To je blbost. Zkouší se z filosofie, a ne ze sebe. Tak to uvidíme, nějak se to vyvrbí. Já taky mám málo zkušeností, víte, že jsem tady novej poměrně, čtvrtej rok teprve. To je jako když nic jinýho tady… proti

mým kolegům, který už mají třicet let přednášení za sebou. To všechno může vysvětlit jakési nedostatky a tak podobně.

Tak to bylo mimo. A teď k té otázce. Tedy jestli jsem to dobře rozuměl, můžete mě přerušit, tak vám v té problematice jde především o dvě věci. Jednak ten takzvanej meziterén nebo mezisféru a jednak o to přivlastňování.

Jiný hlas: To přivlastňování dokonce první.

Dobře. No tak já se vám, jestli si vzpomenete, tak nejdřív teda trošičku něco na přiblížení, na zpřítomnění. Vykládal jsem vám, aspoň se domnívám, vykládal jsem o tom akváriu, jak tam dáte rybičky, jak ony se tam nejdřív nevyznají. A když je vyděsíte, narážejí, když je vyděsíte. Ale když jsou tam dýl, třeba čtrnáct dní, tři tejdny a tak dále, tak ony se sice s sebou cukají, jsou vyděšený, ale nenarážejí, poněvadž to mají, mají v sobě už nějak tu zkušenost s tím, jak to tam je rozestavené. Tak a teď jak tohleto vysvětlit? Jak to vysvětlit, že... Třeba když se chcete naučit na psacím stroji, teď máte počítače, ono to přejde na tom počítači. Jistý podobnosti tam jsou, ale je to trošku jinak. Stále musíte do těch písmenek trošku jinak, na stroji musíte do toho víc uhodit, ty dva prsty to musí způsobit, protože tam se rovnají ta raménka, musíte stejně na tu klapku. Na počítači, když píšete deseti, tak se tam nemusíte koukat. Ale tím spíše to závisí na tom, jak to máte v těch prstech. Co to je, to v prstech? Co to je, mít v ruce ten nástroj? Už ho tak jako mít ho k ruce, opravdu k ruce. Už ho mít jako kus těla takřka. Už to máte v ruce a je to jako kdyby to byl prodlouženej ukazovák nebo prodloužená pěst nebo něco takovýho. Prostě je to jako kus vás. Tohleto je zkušenost, kterou máme. Že ze začátku něco, co nám dělá potíže, my si na to musíme zvykat, tak najednou prostě to dostaneme jako do sebe. Už to máme jako rutinizované. Stane se z toho rutina. Hra na klavír nebo psaní na psacím stroji nebo na počítači. Prostě jak se to naučíte, všechno je to v prstech a vy už se můžete soustředit na to, co píšete. Už nemusíte dávat pozor na to, kam šáhnete, už ty prsty to vědí samy. Co tohleto znamená? Já vás tady můžu odkázat jedině na tuto zkušenost. A tato zkušenost jde od přizpůsobení prstů té klaviatuře přes jakoby takřka srůst s tím nástrojem dohromady až po jakousi orientovanost v notách a vůbec v hudbě. Nejenom že umíte hrát, ale slyšíte něco a neslyšeli jste, kdo to napsal a tak dále, a vy už nemusí to bejt, že jste to už slyšeli a poznáte to. Vy poznáte, kdo to tak mohl napsat. Nikdy jste tu skladbu neslyšeli.

Slyšíš, jak je mnohem víc slyšet všecko zvenku. Vypadá to velice záhadně. Vy se můžete splést, ale ne tak, že by to bylo od debility. Tak dalece se nemůžete splést. Mozek napíše věci, které jsou takříkajíc neuvěřitelné, že to napsal mozek. Tam byste se opravdu spletli, od stolu byste to nevymysleli.

Začnete se v tom vyznat. Začnete hrát šachy. Ze začátku vám to dělá potíže, abyste vyhodili správně koněm, dva kupředu, jeden stranou. Cvičil jsem, jak se táhne figurkami, koněm a tak dále. Ze začátku to dělá velkou potíž a pak už nepřemýšlíte, pak už se soustředíte na strategii. Co to je? To je ta obeznámenost s nějakým předpolím, abyste se uvolnili pro frontu.

Já jsem nepřítel zavedených termínů. Mně připadá, že je to nepřípadné. V knize snad, když potřebujete budovat velké stavby, tak je potřeba zavést nějaký termín, aby se na tom dalo štípat dříví. Ale v přednáškách to je myslím na závadu, protože jste v pokušení nacvičit si terminologii a vypadá to, že něčemu rozumíte, a ve skutečnosti nerozumíte ničemu. Prostě jen umíte pracovat s terminologií. Čili já nevím, co bych měl dál o tom říkat, apeluji na vaši zkušenost. Tím, že se i sami musíte seznámit se sémantikou, obeznámit se, a když se v tom začnete vyznat, tak se nějak uvolníte pro vyšší funkce.

Přijdete do nového města, nevím, pokud jste z venkova – já jsem z venkova, z mimo Prahy, tak urážka je být z venkova, to je Brňák, to je venkov nebo Plzeňák. Ze začátku jste trochu zmatení, zvyknete si

na to a už jste v té Praze jako doma a už pro vás není problém najít ulici. Velmi často je to méně problém než pro Pražáky, kteří chodí svými trasami a zbytek Prahy vůbec neznají. Kdežto vy jste se to museli naučit, a to právě v době, kdy vás zajímá to i ono. Většinou ne-Pražáci znají Prahu lépe než Pražáci. Pražáci znají jen kousky Prahy, to je taková abstrakce.

To též platí pro živé bytosti jiného typu. Na příslušné úrovni, ať je to vyšší nebo nižší úroveň. To je objev těch předchůdců či průkopníků té nauky o chování. Má to různé názvy. V Americe se klade důraz na chování, už se říká anglicky behavior, a tedy to je behaviorismus. Ten byl orientovaný hlavně na člověka, ale potom byl aplikován na zvířata, i na nižší zvířata. V Evropě na kontinentě se tomu říkalo etologie, nauka o chování. Etologie může být jednak lidská, ale může být taky zvířecí. Takový klasický živočišný nebo zvířecí etolog byl Konrad Lorenz. Tam se vlastně od doby Linného udělal velikánský pokrok v tom, že se neposuzuje zvíře podle toho, jak vypadá, ale jak se chová. Což je velikánský pokrok. Protože Linnéův systém je založen na vzhledu rostlin a zvířat a zjišťování podobností, analogií. To někdy nebylo. Tam se ukazuje, že to je daleko důležitější. Jsou jednak genetické souvislosti a tam se stane, že najednou musíte dát do jednoho...

Takový klasický příklad, velice ovšem neodborný, je spousta lidí, kteří považují za kaktusy to, co kaktusy nejsou. Co jsou sukulenty. Zatímco sukulenty obsahují celou tu skupinu, kam patří i kaktusy, tak ne každý sukulent je kaktus. Taková *Euphorbia*, ten pryšec, je sukulent, ne kaktus. A některé ty pryšce vypadají jako kaktusy. Když to neznáte dobře, tak se spletete a myslíte, že to je kaktus. Ono to vypadá jako kaktus, není to kaktus. Vypadá to naprosto, má to pichláčky takové, jaké jsou potřeba. Teprve když to kvete, tak poznáte, že to není kaktus, protože kaktusy mají květy jiného typu, a když to pryšce mají specifické, zakrnělé květy, vlastně nemají žádné květy, je to složité. Velice rychle poznáte při květu, že to není kaktus.

A naopak jsou některé pryšce, jako my máme například pryšec kolovratec, který je normální bylina. Máme jich víc, tři nebo čtyři pryšce máme běžně tady u nás v naší přírodě. A potom jsou některé pryšce, které jsou stromy. Pryšce, to je taková mladá skupina, kde to není ještě tak od sebe daleko a patří to všechno k sobě a v těch různých podmínkách se to vyvine různým způsobem. Něco, co udělaly kdysi rostliny v celku, tak najednou se to znova tady děje takhle v tom... Tam máte bříza, která je... Bříza nemusí být vždycky strom. Bříza trpasličí je vlastně keřík nebo spíš bylina. Je to bříza zakrslá. Nemá to kmen, má to jenom stvol. A přesto jako něco z nich zůstane, všecko opadá, i větvičky opadávají, schnou a opadávají, ale ne všecky, jak víte. Vždycky i v zimě, když je to všecko opadané, tak brusinky, borůvky a tak dále, furt tam máte aspoň ty holé nebo poloholé, protože to neopadá všecko. Tedy najednou vidíme, že z hlediska, jak to vypadá...

===

Když známe břízy, vlastně několik, podíváme-li se z této strany, nepovažujeme za možné, aby bříza byla něco, co vypadá jako smrk. Nebo když známe sukulenty nebo kaktusy a teď najednou máme tady ten náš pryšec kolovratec nebo pryšec chvojka, tak přeci je to úplně něco jiného. Vypadá to úplně jinak. Přesto to k sobě patří. Čili tam jsou jisté vývojové souvislosti genetické. A jsou tam někdy také souvislosti, které se týkají chování. To většinou je něco jiného než genetika. My máme tendenci převádět všecko na genetiku. Jako kdyby rozhodující vliv všeho byla genetika.

Není to pravda. My víme, že existují vývojové trendy, které se neřídí genetikou, nýbrž naopak, kde genetika je řízena jakýmsi – všecko má své vady, já používám terminologii, která je běžná, ale filozoficky je třeba ji trochu vyheverovat – kde rozhodující není genetika, nýbrž vliv prostředí a přizpůsobování tomuto prostředí. Neobyčejně zesílivý příklad je třeba, jak se podobá delfín určitému typu ryb. A dokonce neobyčejně žralokům. Vypadají strašně podobně. I tělo se uváží naprosto

podobně. A žralokovití vlastně nepatří mezi kostnaté ryby vůbec. Delfíni vůbec nepatří mezi ryby, jsou to savci. Takže akorát ty ryby...

A teď tam najdete, že oni se vyvíjejí do úplně stejného tvaru, takového aerodynamického, ale to není jenom to, je to prostě tvar, který je přizpůsobený tomu živlu. Někteří jsou napřed v tom vývoji, jako ten delfín, čili naopak oni dovedou ovládat kůži. To skutečně oni mají tak velkou vyvinutost, ta nervatura kůže je na rozdíl od ostatních savců velice vypracovaná. A navíc oni jsou schopní stahovat nebo naopak vyčiňovat tu kůži, vystrkovat do okolí v takových vlnách, malých rozlohách. Oni vlastně vyrovnávají tlaky, které jsou způsobené třením těla o vodu, vody o tělo, tak aby nevznikaly brzdící proudy. Dělají to samozřejmě tím způsobem, že to rutinizují.

Ne že by na to mysleli. Sice každý delfín se to musí asi naučit. Myslím, že delfín je tak vyvinutý, že na to nemá instinkty. Ale že se to musí naučit. Naučí se to tak, že to potom dělá, aniž by na to musel myslet. Delfíni myslí. Ale na toto nemusí myslet, to prostě jim dělá samo, už se to naučili. Asi jako my nemusíme myslet moc na to, jak jdeme, pokud není tma. My si ani neuvědomíme, že jsme tam mrkli, kde ten schod je. Přesto jsme tam mrkli a víme, kam šlápnout. Kdežto když je tam tma, tak si uvědomíme, že to nevidíme, a teď jdeme opatrně a šmátráme, kde ten schod je. Takže tohle je ta funkce vědomí. V tom jsou delfíni napřed, to asi ryby nemají. Ty jsou hloupé.

Ale ta vývojová tendence k tvarování těla zjevně není dána geneticky, ta geneticky je teprve vytvářena postupně. A přesto tam vidíme jakési analogie. Tedy to je jenom, i pokud jde o ten tvar, který byl pro Linného tak významný, tak i tady jsou některé faktory, které jsou důležitější než ta tvářnost sama.

Zdůraznění chování je poměrně nového data a vlastně to začalo koncem minulého století. Hodně na tom zapracovali někteří autoři, kteří se zabývali hmyzem. Tam se to nejdřív to slavné popisování od Fabreho, entomologa těch všelijakých hmyzích společenstev a termitů a tak dál. Najednou toho byla spousta, vyšlo to v slavných, to se četlo před válkou ještě pořád, koncem války to ještě vycházelo, někdy nějaké drobnosti v Melantrichu. On napsal strašné folianty, já jsem z toho četl vždycky jenom zajímavosti do češtiny přeložené. Tím to nějak začalo a potom se z toho postupně udělalo... to byla jen jako zajímavost, on se zabýval hmyzem. Stále ještě se orientoval na to, jak zařazovat hmyz podle toho, jak vypadá. Ale už ukazoval, jaké zajímavosti jsou v tom, jak se chovají ty různé druhy hmyzu. Takže to byl ten začátek a pak pod vlivem amerického behaviorismu vznikla celá řada škol.

Potom se to rozšířilo také do Evropy, ačkoliv Evropani neradi mluvili o behaviorismu, poněvadž to mělo potom jisté aspekty ještě ideologické v sociologii a tak dále. Tak tomu říkali etologie. Co to znamená věnovat pozornost tomu, jak se zvíře chová? A dávat tomu dokonce přednost před tím, jak zvíře vypadá. Totiž když se orientujeme na to, jak zvíře vypadá – to je z filozofického hlediska samozřejmě... orientujeme se na momentální vzezření těla. Ten problém je, že musíte odečítat od toho, co vidíte, musíte odečítat stáří či mládí toho zvířete. Když vidíte mladé zvíře, tak to nesmíte brát moc vážně. Vy musíte odhadovat, jak to asi bude vypadat, až to bude starší. Když si kupujete štěně, a zejména když dostáváte z porodnice nějaké to dítě, to vždycky je dobré, kdy ta suma není příliš veliká, protože to není čistokrevné, takže nemáte obrázek, jak vypadá dospělý. Vy vlastně nevíte, co z toho štěněte může vyjít. Že ta máma... to je Čapkova Dášeňka, to je ten klasický případ omylu v odhadu štěněte. Tam přepočítáváte všecko, když je příliš mladé zvíře nebo příliš staré zvíře, to přepočítáváte, jak by asi vypadalo takové... To byste ho museli vidět v tom dokonalém, v tom aktu, ve vrcholu svého života. Jak by asi tak vypadal. Pochopitelně je to vždycky trošku riziko, když nemáte čistokrevného... versus.

Naproti tomu, když se orientujete na to, jak se zvíře chová, tak jste tomu zvířeti jakoby blíž. Vy vlastně poznáte svého psa ne podle toho, jak vypadá, ale jak se chová. Vztah, takový ten osobní,

takříkajíc, dovolte mi to slovo, osobní vztah mezi pánem a psem je založen na tom, jak se jeden i druhý chová, nikoliv jak vypadá. To, jak vypadá, je jenom taková pomůcka. To se pořád musí opravovat. Samozřejmě, kdyby pes, kterého znám od štěněte, se řídil jenom tím, jak vypadám, tak by mě dávno za svého pána nepovažoval, protože já jsem mezitím zešedivěl nebo kulhám a předtím jsem chodil křepce. A on měl pána, který chodil křepce, a teď když mě vidí, tak si to musí opravovat. Podobně jako já musím opravovat toho psa. On už neskáče jako bláznivý, už se tak šourá a já ho nemůžu nutit, aby se mnou chodil někam po skalách. Ale prostě musím mu vyhovět, protože už je to starý pán nebo stará dáma a my si vyhovíme.

Tedy už tady vidíme, jak to se zřením ani u toho psa není nejdůležitější. On taky blbě vidí. Důležitější je cosi charakteristického, že on odhadne pána nebo paničku podle toho, jak se kolíbá. Oni vidí jen tak mlhavě, ale jak se hýbe, tak podle toho to pozná. I když nemá brýle. Psi jsou geneticky založeni, jsou čichoví tvorové. Neexistuje pes, který... on se nekazí ten zrak. On má zrak kvůli tomu, aby viděl zblízka. A do dálky na to má nos. A to zase do větší dálky, než my vidíme, on cítí. To je zase jiná věc.

Tak i v reakci těch nižších tvorů, to, jak se ten druhý, eventuálně partner nebo nepřítel nebo kořist nebo naopak šelma, která hrozí, tak se rozpoznává daleko víc podle toho, ne jak vypadá, nýbrž jak se chová. Proto když se nechová myš jako myš, tak kočka neví, co s ní má dělat. Kdyby to vypadalo jako stonožka, tak neví.

Co to filosoficky znamená? My si tady připomněli jenom, že ten vztah mezi pánem a psem je daleko víc založený na tom, jak se oba chovají vůči sobě, než na tom, jak vypadají. To je pochopitelné. Oni vypadají nejrůznějším způsobem, ostatně lidé taky. A důležité je, jak se k sobě chovají. Totéž platí pro lidi mezi sebou. Je sice pravda, že existuje jakási tradice, co to je krása, že ženy vidí krásné muže jinak, než muži vidí krásné ženy. Velmi často se stane, že žena neuzná krásu druhé ženy a naopak muž neuzná krásu druhého muže, tak jsem to asi popletl, to se na mě nezlobte. Ale rozhodující nakonec se ukazuje vždycky to, jak se k sobě ti lidé chovají. A každý je to, jak se chová, jak jedná. U lidí mluvíme o jednání. To je, ne jak vypadá. Jak vypadá, to je zdání. On může vypadat jako solidní člověk a je to pěkná potvora.

A jak pozná, že je potvora? To není vidět, že je potvora. To musíme počkat, až se ukáže jako potvora. A to se ukáže v tom, jak jedná. A to je důležité, že je potvora, ne jak vypadá. Když někdo vypadá jako podvodník, tak v žádném případě není schopen se stát sňatkovým podvodníkem, poněvadž ho každý už od začátku za podvodníka považuje a on nemůže uskutečnit ten svůj sňatkový podvodnický úmysl. Ten potřebuje vypadat jako solidní pán.

Čili tady vidíte, jak to, jak něco vypadá, je nerozhodující. Mimochodem už příroda s tímhle počítá. A jsou to ta zvláštní zařízení v přírodě, že některé živé bytosti předstírají, že jsou něco jiného, než jsou. Dá se říct, že už v přírodě najdeme podvádění a lhaní. Protože jsou housenky, které mají barvu oranžovou, a tím hlásají, že jsou jedovaté. Podobně mlok, ten co má ty skvrny, tak on je černý a má ty skvrny oranžové. A tím se chrání, protože je to v přírodě nějak zařízeno, že oranžová barva hlásí: tady je něco jedovatého. Kdo na to skočí, tak ho nesežere a on přežije. Když na to nikdo neskočí, nebo je blbý, tak vlastně ten blbec chcípne. Pak se ukáže jako velmi ukrutný, poněvadž on nevěděl, že oranžová je jedovatá, tak sežral dva mloky, ovšem pak sežral něco opravdu jedovatého a byl konec.

Tedy mimikry, to je, když pakobylka předstírá, že je větvička. To je podvod. To je lež, až Bůh brání. Protože to žádná větvička není. To bychom mohli rozšiřovat. Sexuální pud například je založen na podvodu. Poněvadž co si předstírá, ono vlastně jde o rozmnožování rodu. A člověk toho využívá, tento podvod, že to dešifruje a teď si to zařizuje tak, aby rozmnožování rodu nemuselo být.

Tedy snad už nemusím rozvádět, že rozhodující je to chování. Naprosto jasné. Nejde o to, jak co vypadá, nýbrž jak to je. A jak to je, se neukazuje v tom, jak to vypadá. To je zajímavé. To, jak to vypadá, rozumí se v dané situaci, vůbec neukazuje to, jaké to je. My musíme počkat. Prostě u živé bytosti je to tak jako u melodie. Když zazní první tón, tak my ještě neslyšíme tu melodii. Musíme počkat, až celá... Podobně když se seznámíme s člověkem nebo se psem nebo s kýmkoliv, máme rybičky v akváriu, tak ten první dojem, to je ten předsudek. První dojem vám napovídá... Dá se dešifrovat ten první dojem, který je popletený, který existuje jako popletený? Jsou lidi, které by ten první dojem mohl odradit, ale to je hermeneutická záležitost. To není proto, že je ten dojem založený na tom, jak se to ukáže. Vy dovedete rychle a hned ochytit, co je za tím, co se ukáže. To není dojem z toho, jak se to ukazuje, nýbrž dojem z toho, co se neukazuje, abyste přečetli cosi mezi řádky, co tam není. To je hermeneutická záležitost. Vy v prvním dojmu vidíte něco, co tam nebylo, co nebylo předtím.

Chování samozřejmě vyžaduje čas, jako melodie vyžaduje čas. Musíte mít trpělivost a vyčkat. Protože jak říká Rádlovo pojetí filozofie, živá bytost je něco, co není vidět. Živé bytosti jsou neviditelné. To, co je vidět, není živá bytost, nýbrž jen její okamžitá podoba, a není to ta živá bytost. Živá bytost je to v čase, čemu jsme říkali jsoucno, ta životní událost. A to není vidět, to musíte vyčkat. Takže když přijde panovník k filozofovi a říká: „Nejsem já šťastný člověk?“, on mu nemůže odpovědět. Ještě jsem neviděl, jak jsi umřel. To patří k jeho životu. Jak může říct, že je šťastný? Byl v této chvíli šťastný, nebo až dosud šťastný. Kdo ví, jestli ho neroztrhají psi, nebo jestli ho nepověsí, jestli ho nezlikviduje palácový převrat. A to patří k tomu životu. Čili důraz na čas. Důraz na čas je teď v tom, jak to pochopit. Čili ta koule, to není důraz na čas.

--- další strana kazety ---

A to ta stará škola samozřejmě věděla. Chci mluvit o takzvaných akčních systémech. Oni tam ukázali, že u živočichů jsou většinou na instinktivní bázi připraveny jakési programy akcí, které čekají na to, až budou spuštěny. A k tomu spuštění je potřeba jistých receptorů, které zaznamenají nějaké impulzy, nějaké podněty zvenčí. Například když šelma registruje pach kořisti, pustí se po stopách a pozná, jestli jde tím či oním směrem, podle toho, jestli se pach zvyšuje, jestli je čerstvější. A ve chvíli, kdy začne úporné pronásledování v ty poslední okamžiky, tam už ani velice precizní nervový systém není schopen tu akci ovládnout. Kontrolovat tu akci. Nýbrž ta akce se musí dál odvíjet naprosto na bázi instinktů.

To je tak rychlá věc, že tam ten tygr, pardál nebo puma jenom okrajově kontroluje, kam šlápne, aby si nezlomila vaz. Ale to jsou okrajové záležitosti, které nejsou ty nejdůležitější. V té rozhodující věci, v tom aktu pronásledování, tam nemůže být vědomí, tím spíš, že u zvířete to vědomí tam není příliš kvalitní.

Ale u lidí je to taky tak. Boxer musí mít aspoň ty umělé reflexy. I když nemá ty původní, nebo ty mu nestačí – každý má nějaké primární reflexy – ale když máme být dobří v nějakém sportu, musíme si zabudovat některé zvyklosti tak, abychom o nich nemuseli přemýšlet, poněvadž to by nás strašně zdržovalo. Musíme mít automatické reakce. Zejména v takovém boxu je to samozřejmá věc, že se to dokonce v soudních procesech bere v úvahu, když boxer někoho srazí tak, že z toho má ten druhý patálie. Jestli se prokáže, že byl vyprovokován, že iniciativu měl ten postižený, a ten boxer ho srazí tak, že se ten druhý léčí dva měsíce, tak když prokáže, že je boxer a že postupuje profesionálně, má polehčující okolnost, protože má nekontrolovatelné reflexy. Profesionálně musí mít nekontrolovatelné reflexy.

Případ Mika Tysona, co se řešil nedávno, to je jiný důvod, to není to, že už mu prostě haraší poslední tři roky z té závodní činnosti, že by se musel z toho léčit. To je jiný důvod. Ale tadyhle skutečně ty reflexy jsou takové, že ve chvíli, kdy je boxer najednou napaden, tak než si je schopen uvědomit, že není v ringu, srazí toho druhého přesně tak, jako kdyby to bylo v ringu. A samozřejmě ten druhý na to není připravený, není to boxer, nevydrží a má prostě promáčknutou hlavu. Tak je to rukou a nikoliv v rukavici, může se stát spousta věcí. Považuje se to za věc, že i u člověka je tohle možné, že mohou být takové ty umělé reflexy.

Ale přece jenom se nedá veškerá aktivita těch vyšších zvířat, zejména savců a ptáků, vysvětlovat jenom na základě nějakých instinktivních nebo naučených reflexů, na zvycích a tak dále. Čím vyšší zvíře, tím spíš je tam schopnost se nějakým způsobem přizpůsobit situaci. Nejenom všeobecně okolí, které si přivlastní, nýbrž té situaci, to znamená něčemu, co je jedinečné, co je nové. Pochopitelně, když je to moc nové, zcela neznámé, tak to může zvíře neurotizovat. Zejména pokud se to opakuje. Zvíře je zmatené, neví, co má dělat. Když nějaká situace naprosto vybočí z okruhu zvyklostí, tak je zvíře zmatené a chová se neobvykle a nefunkčně. Takže se tam vždycky musí najít jakási rovnováha. Můžeme uměle vytvářet situace tak, že neurotizujeme třeba myš, že úplně zblbne, i na myší poměry.

Nicméně to všechno jsou věci chování. Rozhodující zase je, že každá ta živá bytost, zejména pak u člověka, je především tím, co se děje, co dělá, jak jedná, nikoliv jak vypadá. No a tohleto, co dělá, jak jedná, je vždycky časová záležitost. To je evidentní. Je potřeba vyčkat, když máme druhého poznat, musíme vyčkat. Musíme sledovat, jak reaguje. Nemůžeme zůstat jenom u toho, jak vypadá. A taky musíme zjistit, jak reaguje ne jednou a za krátkou chvíli, nýbrž v různých chvílích. Jsou lidé, kteří dovedou dosti dovedně skrývat svou pravou povahu. A jenom když se přituhne děj, tak najednou tam z nich něco vidíte. Zejména tam, kde jde o něco důležitého, si musíte vždycky klást otázku: ten člověk vypadá velmi sympaticky, ale vy ho vlastně znáte jenom krátkou dobu. Takže nevíte, jestli je opravdu tak sympatický, jak vypadá. Čili ten čas má dokonce takovou roli, že krátký nestačí. Musí být dlouhý čas. A jak jsme připomněli ten případ toho vládce, někdy je k takovému úsudku zapotřebí znát celý život. To znamená jistou… ten čas byl velmi dlouhý. A teď, proč ten problém trvá?

Tam, kde se orientujeme jenom na ta schémata, na ty akční systémy, na to, jak v analogické situaci zvíře analogicky jedná, tak my vlastně nepoznáme to zvíře. My potřebujeme také poznat to zvíře, jak jedná v mimořádných situacích. Ale zase ty mimořádné situace nesmějí být tak mimořádné, že úplně to zvíře zmatou. Musí to být mimořádná situace, na kterou to zvíře není zvyklé, ale nějakým způsobem to musí zapadat do té jeho orientace.

Uvedu příklad. Maxl. Ten se dostal k lidem… už ten starý pes. Bylo to ještě štěně a jednou jsme vyšli se sestřenicí, která byla o osm let starší než já, na takový výlet. Byli jsme v lese, přišel příval, pršelo, vichr, tak jsme spěchali domů. Z toho kopce jsme šli z lesa, tak se to spustilo a ona říká: „Hele, vem toho psa a jděte napřed. Já tak rychle nemůžu.“ Taky měla strach, spíš o ty šaty než o sebe. Tak já jsem chtěl jít dopředu, no a štěně, které bylo maličko před námi a bylo tam u něj to lano asi, poněvadž nám v tom čase nešlo o to, aby neutekl, slušný mladý pes, tak štěně všema čtyřma – to je jako groteska, když se vidí v pohybu, jak se postavička zarazí – tak brzdilo prostě, nechtělo se mnou. Ono chtělo, aby všichni ti tři byli po kupě.

Ten pes má smysl pro smečku. Ten první pes, s kterým mám víc zkušeností… nevím, jestli to dělají všichni psi, to nedovedu generalizovat. Fakt je, že ten pes je nešťastný v každém okamžiku, kdy musí zůstat se společností, z níž někdo odchází. Když ten někdo, kdo odchází, toho psa vede s sebou, tak si pes vůbec nevšimne, že tam pět lidí zůstalo, to mu nevadí. Ale když se na vycházce někdo oddělí a jde jinudy, rozumí se z vlastních lidí, ne cizí, tak je prostě šíleně nešťastný, ta psí psyché, pořád běhá od jednoho k druhému a teď neví, ke komu se dát. Vždycky když se dá k jednomu, tak ten druhý chybí.

Ráda by je měla pohromadě. Nějak asi takhle vznikli ovčáčtí psi. My říkáme brakýř jezevčíkovitý, ale je to podvraťák. Jenom jako trochu jezevčíkovitě vypadá, má vyviklaný nohy, tak tomu říkáme brakýř jezevčíkovitý, to je podle knih, je to nejbližší podoba.

Čili nemáš práci u ovcí nebo stáda, nemá co dělat a nicméně pořád to shání dohromady, má radost, když je to pohromadě. A tam se najednou v situaci velice napjaté, na kterou toto štěně vůbec nebylo připraveno – to štěně vůbec nevědělo do té doby, co to je bouřka, prudký déšť, vichr a do toho ty blesky a hromy a tak dále – v téhle chvíli to štěně prostě odmítlo propustit jednu starou dámu, ať si tam zůstane, a my půjdeme napřed. Prostě najednou vidět psa v nové perspektivě. Od té doby je pro mě ten pes jiný, než byl. Já ho do té doby podceňoval. Samozřejmě, že to je trošku antropomorfismus v tom, že já tam do něj vkládám něco, co bych cítil já jako člověk, nebo jiný člověk by cítil a tak dále. Ale je to cosi, co od té doby na tom psu respektuji.

No a teď, jak to je s lidmi? Tady zas můžeme vycházet z literatury. Je řada knížek, které popisují, jak se chovají třeba děvky nebo nějací zločinci, loupežníci, v koncentráku. A teď se tam z nich najednou stanou takřka čelní představitelé, jak se najednou dovedou starat o druhé, jak se stávají vedoucími osobnostmi. A pak přijde konec války, konec koncentráku, přijdou a oni najednou ztratí všechno to, čeho dosáhli v tom mimořádném prostředí, kde normální lidi, kteří se chovají slušně a tak dále, se prostě najednou stávají bídnými, tak najednou z těchto podivných lidí, které potřebují na okraj společnosti, se v této napjaté situaci stávají vedoucí osobnosti. A přijdou zpátky a zase klesnou do toho svého bahna.

Tak co teď? Jsou ti lidé to, co byli předtím a potom, anebo to, co byli v tom koncentráku? Kdo jsou ti lidé? To je velká otázka. Samozřejmě je to taky otázka na nás. My nikdo sami sebe neznáme. My nevíme, když jsme se nedostali do nějaké situace, tak nevíme, jak se tam ukážeme sami sobě, nejenom těm druhým. Je velký omyl, když si někteří lidé myslí, jak se tak chvástají u piva nebo v hospodských řečech, co by udělali, kdyby, nebo oni by věděli jak na to a tak dále. Oni sami sebe neznají. Oni si dělají o sobě obraz, ale ten obraz vůbec neodpovídá tomu, jak by skutečně v takové situaci zareagovali. Jak může člověk vědět, když se dostane třeba do spárů policajtů, jak může předem vědět, jak obstojí?

A já bych taky nebyl nakloněn to hodnotit tak nějak velmi přísně, spíš počítat realisticky. Jsou lidé, o kterých můžete uvažovat, že asi by neobstáli, tak radši jim potom nesvěřuju takové funkce, kde by na tom záleželo. Je dobře, když někoho znám, jak jednal v nějaké napjaté situaci, a pak na něj můžu spolehnout a tak dále. Ale obráceně? Předem? Vždyť on to neví ani sám o sobě. A když tam někdo neobstojí, je možné ani neohrnovat nos, když my jsme se nedostali do situace, kde on neobstál.

Tedy ta otázka, co to vlastně člověk je. Je to, co je v mimořádné situaci, anebo to, co je v tom denním? Tady třeba Masaryk říkal: práce drobná. Je to pravda? Není práce drobná právě to, kde se člověk neukáže jako ten, který je? On to samozřejmě myslel jako kritiku toho romantismu, který ještě dožíval v té době v jistém smyslu, kdy Carlyle – *Hrdinové, uctívání hrdinů*... jak se to česky jmenuje... *Hrdinové, uctívání hrdinů a hrdinství v dějinách*. Prostě velký čin. Nasadí život. Ale čtrnáct dní tvrdě pracovat, starat se o blbýho, nemocnýho... nasadí život, to je... ale takovouhle špinavou práci.

Tedy ono to má rozum zdůrazňovat tu práci drobnou. Ale teď je otázka, jestli když zdůrazňujeme tu práci drobnou, jestli nevyhovujeme takovému běžnému lidskému průměru, který by se ukázal v hrozném světle, kdyby se náhle ocitl v situacích mimořádných. Ale nesmí se zas přeceňovat ta práce drobná. Tam to musí být jaksi vyvážené. Člověk musí být schopen – nějak jak to říkal Kipling v *If* – že musí být schopen prostě tu práci drobnou dělat, když ji nikdo nechce dělat. A na druhé straně musí být schopen se stát hrdinou, když nikdo nechce být hrdinou.

Máme takovou tu... kdo z nás tady chce dělat hrdiny? Nikdo. Česká povaha je: my žádní hrdinové nejsme. Ještě někdo jakoby hrdina... radši nahoře huj, vespod fuj, co, radši... kdo to dal... co my víme, co za tím je, když někdo dělá hrdinu.

Tedy my musíme tohleto chování, to není jednoduchá věc posuzovat. Takže když řeknu to chování... no teď samozřejmě jak bych to dal dohromady, kdyby to byla koule? Jak bych dal tu štětku, která za normalizace kolaborovala, a která se stane vedoucí osobností... jak to mám dát dohromady, když je to v kouli? To nejde dohromady. To musí být v tom tunelu. Prostě tady v určité etapě dělala... to byla osobnost... a v určité etapě najednou nic. Lidský parazit.

Já musím bez toho tunelu, to nejde. Ten tunel je důležitý, protože tam mohu časově od sebe oddělit různé etapy. Ty etapy mě ovšem nesmějí svést k tomu, abych prostě řekl, že to je vždycky jiný člověk. Nebo že to je jiné zvíře. Že se chová od té doby jinak, je to jiné zvíře. To se často říká: umřela mu žena a od té doby je to jiný dědek. Úplně jiný, není to ten tvor a tak dále. No není jiný.

Prostě tohle nesmíme přehánět. Až kdybychom připustili, že je jiný, no tak pak je to schizofrenie – pak nemyslím ta choroba, ale prostě jakási rozštěpenost života. Že to je prostě cosi morálně neakceptovatelného. To jsou ty případy, kdy někdo třeba doma se chová, je pod pantoflem, a v ouřadě je strašný kat na své podřízené. Nebo naopak. V ouřadě je ťunťa a doma dělá pána všeho tvorstva. Toto je schizofrenie, nemyslím jako choroba, to je prostě rozpolcenost osobnosti. Člověk přece nemůže být jiný člověk v jedné situaci a jiný člověk v jiné situaci.

Vždycky je tím týž. My jakýsi morální požadavek máme, aby se člověk stal vždycky sám sebou. I v nových situacích. Aby byl čím dál víc sám sebou. Tedy ta integrita tam musí být, nemůže se někdo stávat sám sebou tím, že je jednou hot a podruhé čehý.

A nicméně ty etapy jsou reálné. To není tak, že jsou bezvýznamné. Naopak, ty jsou významné, právě v těch různých situacích se stává člověk sám sebou. Těžko by se stával sám sebou, kdyby měl stále tutéž situaci. Právě ty výzvy, ty nové výzvy. Jinak se to všecko zestejní. Jinak prostě všechno vychladne, to jak se to říká, nejdřív byli zamilovaní a potom... o tom, kdo se stará... to byl zvyk. To je proto, že se nic nedělo. Když prostě prožijete s někým něco. A je to velké štěstí nebo velké neštěstí. Tak to je to, co z nás dělá to, co jsme. Ne když se nic neděje. Když se nic neděje, tak se z nás stávají prázdné a ploché bytosti.

Mimochodem sem patří i to všechno, co se dává dohromady, tak sem patří na lidské úrovni – na zvířecí to asi není pravda – na lidské úrovni sem patří úvaha o tom, jakou funkci, jaký smysl má v životě utrpení. Já jsem teď říkal velké štěstí nebo velké neštěstí, jak mě to napadlo, že by bylo dobré to zmínit. Totiž samozřejmě velké štěstí a velké neštěstí, to jsou okolnosti. Ty samy neformují člověka.

Je chyba vykládat věci tak, že je člověk okolnostmi formován. Nikoli. Ale ty okolnosti jsou významné v jiném smyslu. Ty okolnosti jsou významné proto, že představují jednu stránku – ne všechno – jednu stránku výzvy, na kterou člověk musí odpovědět. Člověk musí odpovědět také na výzvu toho, co je.

To je to, o čem Patočka říká, myslím, že jsem to tady... ale možná to bylo jinde... zmiňoval toto jeho interview – kdyžtak mě zarážte – v 63. nebo 64. roce v Literárních novinách s Liehmem. Kdy tam říkal, že prostě každý člověk – to jsou dvě důležité myšlenky, které stojí za to čas od času vždy znovu zopakovat – že každý člověk nejdříve spoustu věcí dostává na dluh. Tak říkají zadarmo, ale zadarmo to vypadá, že nikdo nečeká, že to vrátí. Ale tady právě to je na dluh, to je na úvěr. Malé dítě dostává na úvěr spoustu věcí. Nejde jenom o to, že se o to rodiče vzorně starají, ale ti rodiče prostě dávají kus svého života. Oni by spoustu věcí mohli dělat jinak.

Většinou se starají víc, než je běžné. Mohli by dělat spoustu věcí, a oni to nedělají, obětují to, aby se mohli starat řádně o děti. Bohužel ten zmatek dnes je takový, že máme tady čím dál víc dětí, o které se lidi dost nestarali, ani matky, ani někdo jiný. Takže máme problém s mladými delikventy, kterých je víc, než bývalo, a je jich moc. A to nejenom v tom klasickém smyslu, že plní věznice, ale jsou vlastně nepřipravení pro civilizovaný život.

Taková neuvěřitelná záležitost, bydlím na Žižkově, nesu tam dopis, chodím do té pošty, poštovní schránky. Schránka nahoře takhle prolomená. Někdo šílenou silou do toho musel mlátit, prostě to je prolomená litina. Kdo jiný to mohl udělat než dítě, o které se nikdo nestaral? To je taková nenormalita, ničit schránku. Bývalo to tak, že ničili Rembrandtovy obrazy nebo já nevím co, prostě to někoho provokovalo, že to je něco hezkého, tak to musel zničit. Pak v Německu, u nás to začíná teď, jakmile je někde bílá plocha, tak je to přímo provokace. Já se tam musím namalovat, musím něco namalovat.

Ale ještě schránka. Kdo může mít vztek na schránku? To je prostě deviace, psychická deviace. No a takových lidí, kolik jich je v úděsné návštěvě věznic, kde jsou rozbití... to je důsledek toho, že prostě vyrůstají v nás nenormálně malí lidé.

Ale to je zas jenom na okraji. Patočka hlavně připomíná, že každý člověk přijímá spoustu věcí, aniž by za to platil. Aniž by to byla ekonomická směna. Ze strany rodičů je to vlastně investice, od níž ale nečekají návratnost. Ale když život splácí, tak se jim vrací. Tak to je jedna věc. Jakási taková morální norma, že člověk má vědět, že k tomu, aby žil tak, jak žije, tak přesto, i když je to špatné, je to lepší, než kdyby to bylo u neandrtálců. Takže spoustu věcí přijal. Už to, že je zapojen do jakési společnosti, naučil se hovořit, že je zapojen do jisté kultury a tak dál, může číst, má knihy – neandrtálci neměli knihy. To jsou všecko jakási pozitiva, která je třeba počítat. To není samozřejmé. Nejhorší je to všechno považovat za samozřejmost. Není to samozřejmost. Je to na dluh. Člověk si pořizuje ten svůj život tak, že si nejdřív musí vypůjčit, jako dneska investoři si vypůjčují v bankách, protože nemají tolik peněz, aby zahájili.

Ta druhá věc se týká něčeho dalšího. Já jsem hlavně chtěl říkat tohle v tomhle smyslu. Ne, to nechám být. Já jsem chtěl tu věc, protože ta souvisí s tím tunelem. Ten tunel je tam taky důležitý proto, že jsou tady ty dluhy a částky, které se vrací. A mezitím je časová prodleva. Celý náš život je zařízený tak, že my tam musíme s tím časem počítat. Tady nejde jenom o schémata těch reakcí, nýbrž tady jde o ty mimořádné situace, kde se děje něco zvláštního.

Pochopitelně, když se někdo stane rutinérem ve vypůjčování a vracení peněz, tak to je spíš jako burzián, a není to investor. Není to podnikatel. Burziáni nakupují a prodávají a ani zboží nevidí. Ohlásí, že dneska odpoledne na plodinové burze nakoupí padesát tun zelené kávy. To nikdo nikdy neviděl, a on to za týden prodá, protože mezitím se dozvěděl, že a tak dál, nebo to udělal z blbosti a vyšlo to, nebo naopak z chytrosti a nevyšlo to. Prodá to a vydělal, nebo prodělal.

Tedy když se někdo stane rutinérem v tom pořizování dluhů a zase je splácet, tak to není ono. Dluh je něco životně významného. Prostě člověk je jenom jednou dítětem, které si pořídí ten obrovský dluh, který pak životem splácí. To není věc rutiny. To je věc mimořádných situací. A k tomu je zase zapotřebí, abychom pamatovali na to, že ten život jde tunelem, nikoliv tou koulí, že nezůstává v kouli uzavřený. No a ovšem u člověka je to nevhodný příklad z toho důvodu, že ani ta koule, ani ten tunel nejsou přiměřené, protože v tunelech jsme zavření. To uzavření do koule je vadnější než to uzavření do tunelu, ale i to uzavření do tunelu je vadné, protože člověk je ta bytost, která, pokud je člověkem, uzavřená do koule ani do tunelu nemůže být. A pokud tam zůstane uzavřená, tak není člověkem. I když jako člověk vypadá. I když má všechny znaky a každý biolog, každý lékař nebo antropolog ho uzná, tak člověkem není. Protože zůstal uzavřený v nějakém tunelu.

Zůstal zvířetem. Prostě neotevřel se vůči světu a neotevřel se tedy především proto, že se asi ten svět neotevřel vůči němu. Jinak je velmi nepravděpodobné, že když se svět otevře vůči malému dítěti, tak že by se to dítě neotevřelo světu. To je vždycky potom nějaká vada na straně těch rodičů nebo té společnosti, když ti rodiče chybějí. Člověk je bytost, která nezůstává uzavřena ve svém osvětí.

Tak je to špatně, protože to vypadá, jako kdyby to záleželo jenom na tom člověku. A když zase řekneme, že prolézá již prolomeným do světa, tak to nezní nejlépe. Čili je to všecko metafora, nevyhovuje zcela.

Prostě je tomu tak, že svět se otevírá jakési bytosti, která ještě není lidská. A ta lidská bytost, potencionálně nebo budoucnostně lidská bytost, se stává lidskou bytostí tím, že na tento aktivní příchod otvírajícího se nebo otevřeného světa odpovídá tím, že se také otevře. Ale ta otevřenost toho přicházejícího světa je bezpodmínečně nutná. Čili nejdříve tady vždycky musí být ten člověk, který se vůči tomu dítěti otevře. Ještě dokud to dítě není člověkem. A teprve potom se to dítě může stát člověkem tím, že se otevře vůči tomuto otevřenému člověku. A ten otevřený člověk tady není proto, aby se sám otevřel a pak si to dítě zrekvíroval pro sebe. Vždyť on je tady reprezentantem toho otvírajícího se světa. Také on potřeboval, aby se vůči němu někdo otevřel. Čili si nemůže rekvírovat to dítě pro sebe. To jsou takové ty falešné mateřské nebo otcovské pudy, kde prostě rodiče mají dojem, že to dítě je jejich. To není pravda. Dítě je svěřeno.

Ta časovost a ta otevřenost vůči otevírajícímu se světu, otevřenost vůči otevřenosti, ta je vlastně garantem toho, že nemůžeme zůstat tím, čím jsme. A dokonce nám ukazuje ten předpoklad nebo důvod, proč vlastně to, jak jsme lidé, nespočívá v tom, jak jsme, co jsme teď. Nýbrž že to je vždycky něco, co teprve je v budoucnosti, k čemu se máme dopracovat. A dokonce to vypadá tak, že to, co máme být, se podílí na tom, jak jsme. Že a tady je ta poslední věc, kterou bych snad ještě chtěl zdůraznit, je v tom, že – já jsem to tady měl možná už jednou na lístku, takže jen tak řekněte – je řada myslitelů, kteří říkají, že v technických oborech a přírodovědě a tak dále nepochybně je pokrok, ale po morální stránce že člověk je pořád ve stejné situaci. Že se nic nezlepšilo.

To je hluboký omyl. Ale věc je jiná. Tam je taky pokrok. Jenomže ten pokrok je zvláštním způsobem rozpolcený, rozdvojený. Člověk na rozdíl od všech ostatních bytostí se vyvíjí takříkajíc dvojím způsobem a po dvou kolejích. To není rozpolcenost ta schizoidní. Je to rozpolcenost zcela principiální, která souvisí s tou rozpolceností mezi tím, co jest, a co býti má. To, co býti má, nesmíme chápat metafyzicky jako něco předem daného, rozhodnutého a neměnného. To, co býti má, se také vyvíjí. A jde o to, že to, co býti má, se z principiálních důvodů – je to principiální záležitost, není to otázka libovůle nebo nějakých lidských vlastností, je to cosi podstatného, co nelze vyvodit z žádné lidské přirozenosti, i když se to týká jenom člověka – všude tam, kde dojde k nějakému pokroku, tak ten pokrok v rovině toho, co býti má, má vždycky předstih. A nejenom předstih o kousek a ten kousek je stále stejný, ten předstih se pořád zvětšuje.

Jakmile se situace zlepší, pokud jde třeba o ekonomii, tak v tu ránu lidé cítí, že by mohla být ještě lepší. Když se zlepší trochu morální situace, tak lidé mají dojem – to je příznak toho, že se zlepšila morální situace – mají dojem, že ta situace se zhoršila, protože jsou si vědomi, že ty nároky jsou daleko větší, než my jsme schopni plnit. A to proto, že i když se ta situace fakticky zlepšila, tak to vědomí, jak by to mělo být, nutně utíká dopředu víc. A to napětí, ten konflikt nebo ten rozpor mezi tím, co je, a co býti má, roste tím víc, čím víc se zlepšuje ta faktická situace. To patří k věci. Pokud tomu tak není, tak ta společnost chátrá.

Je možno na to reagovat nejrůznějšími způsoby a v historii máme ty nejrůznější způsoby. Například kdysi dávno lidé měli dojem, že to hlavní je, že se ta situace zhoršuje. Hésiodos, že byl věk zlatý a pak stříbrný, bronzový a tak dále, my žijeme v době železné, všecko se zhoršuje. Od toho začátku, který

byl výborný, tak se to čím dál tím víc zhoršuje. To je prostě falešný, to je optický klam, který my dovedeme vysvětlit, ač my tento pocit máme také. Ve chvíli, kdy se situace zlepší a najednou naše naděje narostou, tak najednou musíme být nutně ustavičně zklamáváni, poněvadž to jde kupředu strašně pomalu. To je ta netrpělivost s tím, jak se věci vyvíjejí a tak dále.

A teď je strašně důležité, aby přinejmenším intelektuálové a zejména filozofové dovedli rozpoznat, kde to je nálada, kde to je falešný optický dojem, že se věci zhoršují, a kde se opravdu zhoršují. Tohle to opravdu rozlišit, to není jen tak. Fakt je, že – a myslím, že jsem o tom tady trochu mluvil už – všecky revoluce vznikaly ve chvíli, kdy se začala situace zlepšovat, nikoliv kdy byla nejhorší. Otroci se nezačali bouřit, když byli naprosto znevolněni, nýbrž když se jim trochu ulevilo. Kdy už celá ta otrokářská struktura byla zproblematizována, kdy řada otroků byla už propuštěna, byli svobodní, osvobození a dokonce se mohli domoci leckjakých úřadů. Byli bohatí otroci ještě než byli propuštěni, a pak byli propuštěni, poněvadž se dovedli sami vyplatit. To znamená, že mohli už podnikat. V Římě byli otroci bohatší. A v této situaci došlo k tomu obrovskému povstání otroků. Když už se to začalo trochu vylepšovat, ne v těch nejhorších situacích. Podobně ve Francouzské revoluci k tomu došlo, když ta situace byla už skoro snesitelná. Kdy směšnost šlechty byla taková, že už byl člověk schopen si udělat malinko distanci, tak teprve najednou na to nahlíží. Do té doby se to bere prostě jako fakt. Tak to je asi všecko, příště ještě budeme pokračovat. Já bych moc rád, prosím vás, kdybyste něco vymysleli. Pokud můžete, napište mi.